

## GEMENHET I SVENSK DEBATT JÄMFÖRELSE 1935 OCH 1970

Vid läsning av svensk press och deltagande i privata och officiella debatter i Sverige under senare tid slår mig gång efter annan en jämförelse mellan ett starkt om också inte förhärskande drag i vår hållning till nazismen mellan maktövertagandet och krigsutbrottet och till Israel efter sexdagarskriget. Samma förljugenhet, samma vilja att komma ifrån ett ställningstagande, samma önskan att gömma sig bakom osäkerhet och okunnighet framträder i båda fallen.

Den svenska debatten under åren före andra världskriget var förvisso inte pronazistisk. De klara nazisterna var en liten och lågt stående minoritet, de allra flesta tog avstånd eller undvek i varje fall att applådera Hitler. Men år från år blev stämningen mera sval, mer avvaktande, mera benägen att referera i stället för att fördöma. Det fanns många undantag i ledande tidningar. Jag nämner här blott Torgny Segerstedt, Z Höglund och Johannes Wickman.

Att Segerstedt fick en särställning, ibland kritiserad, ibland hyllad, nu allmänt betraktad som en heder för vårt land, berodde inte på att han med större skärpa än andra analyserade läget och förutsåg vad som skulle komma. Det väsentliga var att han var ständigt upptagen av vad som skedde, att han hatade ondskan i Hitlers och nazismens gestalt med en lidelse som förkastade skepsis och tvekan. Han var ensidig sade man och den lilla anmärkningen var riktig; han var ensidig i sin besatthet och denna besatthet gällde en god och stor sak.

Med några ord skall jag stanna vid drag i debatten som nästan alla nu finner förhatliga men som då ofta ansågs vara bevis på klokhet, sinne för realiteter, förmåga av ett nyanserat bedömande. Att regeringens uttalanden var vaga, neutrala och ofta överslättande är naturligt. En regering måste till dess kriget står för dörren behandla till ministrar och diplomater utklädda brottslingar som kollegor och anständigt folk; det är regeringens plikt att tala och pressens att tala i lägen som dessa, har det sagts. Det är hos föredragshållare, skrivande resenärer och publicister som man finner glidningen och den stillsamma, ofta säkert halvt omedvetna övergången till ett förräderi mot den egna ståndpunkten.

### **Förskönad nazism**

Var Hitler och nazismen verkligen så förskräckliga? Siktade den tyska regimen till krig och erövringar, förutom möjligen några gränsrevisioner i nationalitetsprincipens anda? Hitlers Mein Kampf innehöll visserligen påståenden, löften och hotelser som syntes ohyggliga, han och hans adjutanter talade om kriget som nationernas ära och de tyska segrarna och det tyska väldet i framtiden som mål för hans politik. Men, förklarade initierade, man menade inte riktigt vad man sade. Propagandan var till för masskonsumtion hemma i Tyskland, den skulle stimulera efter nederlaget tjugo år tidigare, möjligen skulle den också förmå motståndarna till eftergifter i skrämselets tecken. Korrespondenter i det tredje riket betygade hur bra det var ordnat. Resenärer med världsrykte meddelade att till och med koncentrationslägren var komfortabla, en av våra största banker prisade i sin årsredogörelse 1939 Hitler och Mussolini för deras välbehövliga nyordning av Europa. Att Hitler "egentligen" var en stor fredsvän betygades i rapporter och analyser även av några radikala skribenter. Då och då kom en nyhet som ingav skräck, men i vardagslag läste man om sociala förbättringar, minskad arbetslöshet och litet yviga fester hos det tredje rikets dignitärer.

Judefrågan kunde av de flesta ses med jämnmod. Ibland kom nyheter som väckte fasa utom hos härdade antisemiter men det var lätt att släta över, med ursäkter, och framför allt att glömma. En bok som innehöll noggranna uppgifter om de vid denna tid ännu inte till massmord drivna judeförföljelserna omnämndes knappast i den svenska pressen. Biskopar och professorer meddelade att judarnas inflytande och uppträdande i Tyskland varit sådana att Hitler måste göra någonting; i regel tillades att han dock sannolikt gjort sig skyldig till överdrifter. Den svenska diskussionen stimulerades av den tyska rasismen; i riksdagen betonade talare av olika partier att invandringspolitiken måste skärpas och att faran för invasion av främmande och tvivelaktiga folkelement måste bemästras.

Vid de små grupper av svenskar som blev nazister eller bestämda nazistsympatisörer under detta skede, skall jag inte stanna. Frågan är vad som låg bakom godtagandet och slöheten, varför man inte kände ursinne inför en rörelse vars dokumenterade målsättningar var så helt i strid med svensk genomsnittsopinion. En huvudorsak är naturligtvis att det var skönt att inte bli upprörd, att inte behöva ta ställning, att inte med allt för stor oro se på framtiden. Det var behagligt både för skribenter och läsare att, som det alltid hette, se saken realistiskt, att betrakta den från olika sidor, att kunna bevara ett hälsosamt mått av tveksamhet som förädlades genom ordet neutralitet. "Det är inte ens skuld att två träta", "man får inte se saker bara i svart och vitt"; sådana förnumstigheter var aptitliga – att se Hitler och nazismen som de var betydde hat, smärta och ångest och sådana känslor var det bäst att slippa. Sekundärt inverkade säkerligen mycket annat, inte minst en antisemitism som upphört att vara salongsmässig men fortfarande trivdes i intellektuella skräpkammare.

### **Allmosor åt Israel**

Mycket i de senaste årens svenska debatt om Israel och arabstaterna synes mig våra lika förnedrande. Jag tror att en överväldigande opinion snarast är proisraelisk, men

styrkan i ställningstagandet har försvagats, den behagliga osäkerheten har brett ut sig och vad som omväxlande kan kallas antisionism och antisemitism har blivit en faktor att räkna med. "Jag håller på att Israel skall få existera", det hör till de mest gångbara och olustiga formerna för alibism. Man kräver inte, nobelt nog, Israels förintande och uppnår alltså ett slags mellanställning; denna lilla allmosa till det hotade Israel kan förenas med låt oss säga nittioprocentigt instämmande i arabernas påståenden och krav.

På senvåren 1967 blev det ständiga hotet mot Israel mera intensivt. Terroristgrupper från de kringliggande arabstaterna var en fara inte bara i gränstrakterna. Men det viktiga var andra ting. I strid mot slutna fördrag och folkrätten spärrade Egypten Akabaviken för israeliska fartyg, man förmådde FN-trupperna att utrymma Gaza-området och sände dit en stor del av den stridsberedda egyptiska armén, man fick militär hjälp eller löfte om snar militär hjälp från arabstater utanför gränslinjerna; i tal efter tal förkunnade statsledarna och radion att Israel nu skulle utplånas och förintas och man betonade rentav att kriget redan börjat genom de åtgärder som vidtagits.

I detta läge slog Israel till, inte genom terrorister utan genom militär. Tre år efteråt är det inte ovanligt att höra att Israel var den skyldiga staten, motiveringarna är delvis lögnaktiga, delvis fantastiska i sitt sökande efter ursäkter för de ansvariga. Det sägs, att Nasser inte menade allvar, att han talade om det kommande kriget blott för att – liksom Hitler trettio år tidigare – pigga upp sina anhängare, att tal om förintelse, utplåning, förstörelse är arabiska fraser som inte får tas allvarligt, att Israel gott kunde reda sig även om de andra började kriget: man bortser från omöjligheten för Israel med ett land och en befolkning som är några procent av fiendens, att hålla gränser och huvudpunkter besatta till dess motståndarna övergick från terroristkampanjer till öppet krig.

En annan antiisraelisk kampanj bygger på rapporter om tortyr av arabiska fångar. Alla anklagelser i den riktningen

som jag läst om har tillbakavisats, och det är ostridigt att arabstaterna vägrat FN att göra undersökningar i dessa frågor, medan Israel i princip sagt ja. Men detta är inte det väsentliga. Det är möjligt att misshandel av araber har ägt rum i Israel – det finns väl inget land där inte sådan polisbrutalitet förekommer – men det är omöjligt att förneka att de judiska minoriteterna i arabstaterna hindras att lämna landet och underkastas fängelse, tortyr och ohygglig diskriminering. Men hängningarna i Bagdad relateras som en nyhet och tycks sedan bli glömda, medan debatten om några påstådda fall av israeliska övergrepp fortsätter. Israel begär förhandlingar med arabstaterna om fred och reglering av gränserna och flyktingfrågorna. Från arabiskt håll svaras att man inte kan erkänna, inte förhandla med, inte tänka sig fred med Israel. Men även på denna punkt försvaras eller ursäktas arabstaternas hållning. Israel borde utan vidare lämna tillbaka sina erövringar 1967 eller åtminstone genomföra stora reträtter från dessa områden – det är en gångbar uppfattning trots att den arabiska linjen är, att man först skall få tillbaka vad man förlorade under sexdagarskriget och sedan, i ett förbättrat strategiskt läge, förbereda Israels förintande.

### Återigen beskedlighet

För många blir konsekvensen av denna propaganda att båda har rätt eller att ingen har rätt, alltså att det finns ungefär lika mycket rätt på båda sidorna: Att denna tveksamhetens, neutralitetens, likgiltighetens och det billiga goda samvetets linje godtas av så många, beror sannolikt i huvudsak på samma skäl som gjorde motsvarande synpunkter för trettiofem år sedan, när det gällde Hitler och nazismen, till en betydelsefull faktor i svensk opinion. Ett speciellt skäl, som delvis också gällde det nazistiska Tyskland, är väl, att möjligheterna till rapportering av saklig natur från arabstaterna är ytterligt begränsade. I Israel råder fri debatt, journalister kommer in utan svårigheter och har tillfälle att orientera sig genom samtal och undersökningar: i arabstaterna är debattfriheten

förkvävd och det är mycket svårt för andra än välsinnade iakttagare att få informationer.

På sista tiden har jag läst några artiklar där kravet på återhållsamhet, försiktighet och sträng måttfullhet i alla omdömen programmatiskt förkunnas för den svenska debatten. Man närmar sig ibland det beryktade officiella slagordet från andra världskriget "en svensk tiger". Vad som händer är, säger man, inte något som man bör bli alltför upprörd över. Jag tror att många med mig tvärtom längtar efter satirer och ursinne, efter personer som är lika förbittrade, lika våldsamma och lika outtröttliga som Torgny Segerstedt. Beskedligheten just nu i en stor del av pressen hör till det otäckaste som jag upplevt i svensk debatt.

**Herbert Tingsten**

Tredje sidan, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning

14 juli 1970